

Autenticita sportovního pole: Příklad profesionálního sportu

Arnošt Svoboda

Authenticity of the Sports Field: The Case of the Professional Sport

Key words: professional sport, autonomy, authenticity, Pierre Bourdieu

This article deals with the contemporary top-level, professional, and mass mediated sport. It is based on the social field theory of Pierre Bourdieu. The aim is to critically discuss the idea of the relative autonomy and origins of the sports field and its professional sub-field. The sports field is influenced by four external fields: economics, legislation, politics, and mass-media. The concept of authenticity is presented as an object of struggle and as a difference-making quality of the sports field. Pierre Bourdieu's approach to the idea of the leading position of economy field is reviewed and an update is suggested emphasizing the balanced influence of all the external fields. The article also proposes the future analysis of the newly constituted field involving external technological and biomedical influences on the professional sub-field and its actors.

Úvod

Zájem o vrcholový sport představuje významnou součást sociálně-vědního zkoumání soudobého sportu. Kromě otázek týkajících se globalizace, mega-událostí, migrace, masových médií, politiky, sponzoringu či obchodu se akademická diskuse ať už implicitně či explicitně dotýká tématu obecnějšího, a to otázky autonomie sportovního pole. Pod vlivem neo-marxistické tradice se pak daný přístup často dotýká otázky autenticity, coby jednoho z konstitutivních znaků autonomie sportovního pole.

Kritický, a *de facto* mainstreamový, sociologický diskurs soudobého sportu tak při promýšlení autenticity posiluje představu o mizející a potlačené autenticitě ve sportovním poli a jeho vrcholovém a profesionálním sub-poli, a to v důsledku posilování vazeb sportu se světem masových médií nebo s ekonomikou (například Maguire a kol. 2002). Jinými slovy, v této perspektivě dochází k potlačování tradičních a spontánních hodnot sportovního pole strukturovaného stále významněji skrze logiku vnějších polí.

Tato esej navazuje na Bourdieuho koncepty sportovního pole (Bourdieu 1978, 1988) a sub-pole profesionálního sportu (Bourdieu 1998b) a jeho další rozvíjení a reflexi v dílech

Bourdieuho následovníků (Clément 1995, Defrance 1995, Ohl 2000). Příspěvek se pokouší o hlubší pochopení autonomie sportovního pole s důrazem na jeho profesionální sub-pole ve spojení s diskusí o autenticitě v soudobém sportu. Zároveň upozorňuje na některé limity Bourdieuho konceptualizace sub-pole profesionálního sportu a snaží se ji revidovat s ohledem na sílící důležitost dalších vnějších polí, jež se vztahují ke sportu. Tato esej tak hledá odpověď na následující spolu související otázky:

Do jaké míry je Bourdieuho teze o hegemonní pozici ekonomického pole v kontextu profesionálního sportu uplatnitelná při analýze současného vrcholového sportu? Jaká další vnější pole přispívají k formování současné povahy vrcholového sportu?

Jaký vliv má dynamika sportovního pole a vnějších polí na autenticitu dnešního vrcholového sportu. A jaký vliv může mít povaha vrcholového sportu na sportovní pole obecně?

Text je strukturován následovně: V úvodní části je představen sport v perspektivě Pierra Bourdieu jako relativně autonomní sociální pole. Následuje krátký historický exkurs popisující vznik soudobé podoby vrcholového a profesionálního sportu; důraz je kladen především na relativně autonomní charakteristiky sportovního pole. V další části je představen koncept autenticity, který je základním konstitutivním prvkem relativní autonomie sportovního pole. Eсей se poté soustředí na dynamiku vztahů sub-pole profesionálního vrcholového sportu a externích polí. Závěrečná část podrobuje kritické reflexi Bourdieuho konceptualizaci soudobého profesionálního sub-pole sportu a naznačuje možný směr dalšího uvažování o modelu sportovního pole ve vztahu k externím polím a o vzájemných vlivech mezi těmito poli.

Geneze sportovního pole a jeho relativní autonomie

Současný vrcholový sport implikuje působení médií, profesionálních sportovců, jejich managementu, sportovně-politických orgánů a jejich představitelů, ale také samotných diváků. Soubor komplexních vztahů mezi těmito institucemi a aktéry představuje sub-pole profesionálního sportu, které je podle Pierra Bourdieu, podobně jako každé sociální pole, a platí to i pro sportovní pole obecně, relativně autonomní. Tak jako pole politiky, ekonomiky, vědecké produkce, médií nebo umění má i pole sportu vlastní historii, podmínky pro vstup anebo specifické formy kapitálu, o něž soupeří různé společenské skupiny a sociální aktéři (Bourdieu 1978). Relativní autonomie sportovního pole je navíc proměnlivá v čase (Defrance

1995).

Sportovní pole nepředstavuje homogenní prostor, ale je produktem interakce mezi jednotlivými sub-polemi ustavenými v jeho rámci (ať už jde o sub-pole *profesionálního* nebo *amatérského* sportu, nebo o sub-pole vztahující se k jednotlivým sportovním disciplínám), a zároveň produktem interakce sportovního pole a vnějších polí. I z tohoto důvodu budeme o sportovním poli uvažovat jako o poli relativně autonomním – poli, které nelze uchopit mimo jeho širší sociální a kulturní kontext. Bourdieu naznačuje, jak se s tímto faktem metodologicky vypořádat. Pole má dle něj „lomivý“ účinek. To znamená, že externí vlivy jsou patrné, ale teprve prostřednictvím analýzy změn ve strukturálním uspořádání pole, tedy zprostředkovaně. Pro zkoumání dopadů těchto změn je třeba znát vnitřní zákony konkrétního pole (Bourdieu 1978, 1988, 1998; Tomlinson 2004). Procesy, které ve sportovním poli probíhají, jsou ovlivňovány a naopak zpětně ovlivňují procesy z vnějších polí, stejně jako z dílčích sub-polí v rámci sportovního pole.

Pro pochopení geneze sub-pole profesionálního sportu jako ústředního tématu této eseje je důležité porozumět procesu konstituování moderního sportu jako celku. Historicky je ustavení sportovního pole spjato s modernitou, v níž se sportovní praktiky oddělily od praktik pouhé hry, která je zde chápána jako předstupeň sportu,¹ a začaly vytvářet svá specifická pravidla. Bourdieu v této souvislosti popisuje dění na anglických soukromých školách, kde příslušníci elitních buržoazních tříd převzali populární hry a tělesné aktivity a transformovali je ve „vyšší“ formu tak, že změnili jejich význam a funkci. Vytrhli je tímto z původního sociálně-kulturního kontextu a vytvořili z nich soutěžní aktivity *sui generis*, které mají svůj cíl v sobě samotných. Sport zde v neposlední řadě plnil i funkci vzdělávací, disciplinační a kontrolní, kdy sloužil jako náplň jinak volného času, během kterého byli žáci snazším objektem dohledu (Bourdieu 1978).

Detailnější analýzu ustavení pole nabízejí s využitím své figurativní teorie Norbert Elias a jeho žák Eric Dunning (1999). Ustavení moderního sportu, tedy proces sportizace, podle dvojice autorů probíhá zároveň s civilizačním procesem jako řada kroků vedoucí ke „kultivaci“ divoké a často násilné herní činnosti, která dostává nová a později i kodifikovaná pravidla. Tato pravidla znamenají kontrolu násilí a usměrnění agresivního jednání společensky přijatelným směrem.

Bourdieu (1978) upozorňuje, že stručně nastíněný mechanismus vzniku pole nemusí být universálně platný pro všechny sporty a všechny kontexty, ve kterých tyto sporty mohou

vznikat. Přesto lze základní charakteristiky jeho modelu využít při obecném popisu vzniku sportu moderního typu, jehož součástí je i vznik sportu profesionálního. Bourdieu klade důraz na souhrn myšlenkových dispozic a procesů, které vznik novodobého sociálního pole doprovázely. Přestože v tomto směru sám není zcela důsledný v užívání tohoto termínu, je to právě koncept autonomie, který chápe jako jeden ze znaků, skrze nějž lze definovat nově vytvořené sportovní pole. Toto pole, tedy moderní, avšak nikoliv nezbytně profesionální a soudobý sport, je založeno na konstrukci a udržování své autonomie. K tomu přispívají specifické vlastnosti sportovního pole, jež jsou spjaty s jeho genezí a s ustavením moderního sportu.

Moderní sport byl vytržen z kontextu tradičních fyzických aktivit, které byly součástí venkovského života, prezentace moci nebo náboženských rituálů. Inspirován Weberovým výkladem modernizace, Bourdieu analyzoval sportovní pole v termínech racionalizace, spjaté s předvídáním a plánováním v rámci sportovních aktivit, formalizace a kodifikace v podobě normativních dokumentů, pravidel, stanov a chart.² Ustavení moderního sportu tak bylo spjato i s ustavením jeho symbolické báze, o níž Bourdieu (1978) píše jako o *politické filosofii sportu*. Ta představuje souhrn dominantních myšlenek utvořených, reprodukováných a platných ve sportovním poli, a tedy i potenciálně vystavených zásahům z vnějších polí.

Podle Bourdieho je politická filosofie sportu založena zejména na třech principech: seriózním přístupu ke sportu, amatérismu a ideálu fair play. Seriózní přístup ke sportovním praktikám je tedy prvním definičním prvkem politické filosofie sportu. Sport je chápán jako aktivita obsahující význam sama o sobě, již není nutné dále legitimizovat či problematizovat. Autonomní pole sportu je z tohoto pohledu jakousi „iluzí reality“ se specifickým étosem (Carlsson a Lindfelt 2010) a pravidly.

Druhým konstitutivním principem politické filosofie sportu je podle Bourdieho (1978) amatérismus jako součást veřejných prohlášení a oficiálních postojů sportovních organizací. Amatérské pojetí sportu konstruuje sport jako aktivitu vykonávanou bez očekávání cíle, s důrazem na hodnoty formující charakter a hru v rámci pravidel. Teprve postupně se vedle tohoto aristokratického ideálu uplatňoval i model profesionální. Rozpor mezi těmito dvěma podobami a tedy sub-poli sportu dobře ilustruje případ profesionalismu dlouho odolávajících olympijských her³ nebo oficiálně prosazovaný model vrcholového sportu v českých podmínkách před rokem 1989.⁴

K posílení autonomie sportovního pole symbolicky přispívá i ideál fair-play, jako třetí

dimenze polické filosofie sportu. V Bourdieuho pojetí fair-play představuje protiklad touhy po vítězství za každou cenu. Aktér jednající dle ideálu fair-play si drží odstup od své role a nezapomíná, že se stále jedná o hru, vyjadřuje respekt k soupeřům a pravidlům.

Profesionální sub-pole sportu

Nedílnou součástí vývoje moderního sportu je ustavení sub-pole sportu profesionálního. Bourdieu (tamtéž) uvádí, že profesionální sport se musel prosadit v rámci sporu mocenských aktérů o možnost definovat charakter sportu. Tyto spory probíhaly jako součást diskuse o legitimním užívání lidského těla. Aktéry sporů byli profesionálové – lékaři, učitelé, tvůrci módy, ale i duchovní. Z původní elitní zábavy pro úzce vymezené třídy se sport postupem času opět transformoval v populární aktivitu, tentokrát však ve formě podívané pro masové publikum. Nová podoba sportovních aktivit zároveň implikovala nová pravidla a omezení. Dominantní hodnoty současného výkonově zaměřeného sportu, jako je měření a záznam času, využívání přesně vyměřených drah nebo překonávání rekordů, jsou ve veřejném diskursu nekriticky přijímány jako dogma a definují logiku mainstreamového sportovního pole týkající se přípravy sportovců, jejich prezentace i činnosti jejich podpůrných týmů nebo marketingu.

J. Coakley (1998) v souvislosti s procesem komercializace a profesionalizace sportu zmiňuje posun od estetické orientace k orientaci heroické. Tedy posun od kladení důrazu na ladnost pohybu nebo potěšení ze sportovní aktivity k důrazu na nebezpečí a vzrušení, na vítězství týmu či sponzora. Podobnou dichotomii mezi pojetím profesionálním a amatérským má na mysli G. Whannel. Na jedné straně zmiňuje podřízení se moderním hodnotám platným v dominantní euro-americké kultuře, jako je oslava úspěchu, vítězství, ekonomického zisku nebo rovných příležitostí, což odpovídá sportovním aktivitám v rámci profesionálního sub-pole. Na druhé straně je pro Whannela sport „čistou a nezkaženou hrou“ evokující tradice a „velké příběhy“ minulosti (například Whannel 2002, 2008).

Zatímco Bourdieu zmiňuje ideály politické filosofie sportu zejména ve vztahu k amatérskému sportu (a tomu se věnuje především), u sportu profesionálního u něj explicitní formulaci nenalzáme. Logika Bourdieuho výkladu nicméně v souladu se současnými sociologickými metanaracemi naznačuje, že ideály politické filosofie sportu jsou pevně propojeny s původním aristokratickým étosem a s postupující dominancí profesionálního sub-pole se tyto ideály vytrácejí. Dle Bourdieuho je to zejména ekonomické pole (a s ním spojené pole mediální), které má podíl na deformaci soudobé podoby sportu a mizejících či již zcela

nepřítomných hodnot politické filosofie (1978, 1998b). Tato vnější pole svými vlivy nabourávají autonomii sportovního pole a akcentují svou vlastní logiku jednání.⁵

Relativnost autonomie je pochopitelná skrze vztahy profesionálního sportovního sub-pole s vnějšími poli. Tlak pole ekonomických vztahů a s ním spjatá komodifikace může například přispět k akcentování vítězství a dramatické podívané. Jinými slovy, Bourdieu (1978) připomíná, že fair-play a jiné ideály charakteristické pro sportovní pole jsou závislé na probíhajícím střetu mocenských aktérů. Tento střet je veden snahou o zajištění možnosti definovat praktiky a jejich významy v rámci sportovního pole. Důležitým „nástrojem“ těchto střetů jsou jedinečné vlastnosti sportu; myšlenky a ideologické teze, jejichž reprezentace umožňuje posilování relativní autonomie sportovního pole. Mezi nimi vyniká zejména koncept *autenticity*.

Sportovní pole a autenticita

Autenticita navazuje na koncepty politické filosofie sportu zmíněné v předchozí části, tedy seriózní přístup ke sportu, amatérismus a ideál fair-play. Tyto koncepty *de facto* tvoří konstitutivní prvky autenticity. Teprve na jejich základě se autenticita stává nedílnou součástí sportovního pole a přeneseně i jeho vrcholového a profesionálního sub-pole.

Hovoříme-li o autenticitě, vycházíme přitom z myšlenek sociologa Barryho Smarta (2005), který představuje autenticitu jako jedinečnou kvalitu, která se symbolicky podílí na definici sportovního pole jako celku. Jejím primárním definičním znakem je propojení soudobého profesionálního sportu s jeho amatérskými počátky: zaujetí pro „čistou“, „skutečnou“ hru, fair-play, touha po vítězství v rámci dobrovolně dodržovaných pravidel, tedy vlastnosti, které dle P. Bourdieua soudobému profesionálnímu sportu chybí, nebo jsou maximálně potlačené (1998b). Důležitými rysy, které posilují autenticitu konkrétní sportovní události, je spontaneita, nepředvídatelnost a odmítnutí uměle konstruovaných pseudoudálostí. Kromě sportovní události je autenticita vždy spojena primárně s osobou sportovce, tedy s moderními sportovními celebritami a hrdiny. I když autentická hodnota může být připsána sportovním soutěžím nebo organizacím, vždy se konstruuje skrze osobu sportovce, který ji symbolicky může přenášet dál. Tento sportovec je před zraky diváků pohlcen hrou a obětuje se pro její výsledek a pro úspěch svůj a svého týmu (Smart 2005).

Jakkoliv autenticita představuje jeden z ústředních konceptů Smartova výkladu, autor nenabízí její ucelenou definici, spíše zde nacházíme definici výčtem. I tak je ale zřejmé, že

autenticita zůstává ve Smartově pojetí čímsi výjimečným a spjatým s osobností sportovce nebo se sportovní událostí, a to i navzdory pevnému propojení s médii. Její význam je sdělitelný a přenositelný ke konzumentům mediálních zpráv. Ačkoliv dochází k mocenskému střetu mezi sportovními aktivitami v tradičním pojetí a mediálními tlaky, logiky pole vrcholového sportu a pole masových médií mohou působit také synergicky. Autenticita tak může být zprostředkována například sportovními televizními přenosy, aniž by docházelo k jejímu omezení, byť tento konstruovaný význam může být cíleně posílen mediálně reprezentovanou spontánností. Jinými slovy, povaha autenticity může být do jisté míry médii transformována, ale to zůstává spíše otázkou formy, tedy prostého faktu mediálního zprostředkování, než obsahu, tedy spontánního prožitku. Konečný obraz musí prezentovat událost jako reálnou, nikoliv jako „pseudoudálost“, která nezakrývá účelovost svého vzniku (tamtéž). Smartova analýza autenticity je tak v kontrastu s marxistickou a neo-marxistickou kritikou současného a zejména profesionálního sportu a do jisté míry se odklání i od postmoderní kritiky vrcholového sportu.

Autoři hlásí se k neomarxistické tradici (například J. M. Brohm nebo B. Rigauer) využívají také konceptu autenticity, byť se liší v míře přiznávaného potenciálu, který v sobě autenticita ve sportovním poli nese. Sport v pojetí těchto autorů funguje primárně jako omezující faktor, posiluje stávající společenskou hierarchii, komerci a technokratické podmanění si lidského těla. Sportovní pole se za přispění pole mediálního podílí na vytváření a posilování falešného vědomí, když deklaruje vlastní (v tomto pojetí však nereálnou) schopnost poskytnout místo k útěku před odcizením v modernitě. Sportovní organizace, včetně těch působících v mediálním poli, se svými aktivitami podílejí na potvrzování tohoto *statu quo*, když jednájí dle dominantní logiky profesionálního sportovního sub-pole. To sice nabízí autentické hodnoty, ale jejich podstata není skutečná, jedná se právě jen o vyprázdněné falešné vědomí (Gruneau 1999, Beamish 2009). Styčným bodem teorie Smarta a zmíněných neomarxistů je naopak obdobný způsob odkazování ke konceptům *play* a *game*. *Play* zde oproti *game* představuje původní ideální stav, kde sportovní aktivity nebyly ovládány svazujícími pravidly a byly schopny poskytnout skutečný, a tedy autentický, prožitek.⁶

Kategorie skutečného je předmětem zájmu studií zabývajících se kriticky masovými médii, podle nichž média proměňují „skutečnou“ povahu soudobého sportu. V takové optice může mediálně zprostředkovaný sport působit coby vzor sociálního, respektive sportovního jednání, nebo mohou být média označena za tvůrce nové, odlišné a virtuální skutečnosti

(srovnej Numerato 2008, Stead 2003). O dění ve sportu tak rozhoduje nikoli logika sportovní, ale logika mediální, respektive reklamní a komerční (Reimer 2002). Narušuje se rituální podstata autenticity tím, že se pod tlakem inzerentů a sponzorů a s vidinou nových globálních trhů mění zavedené termíny konání sportovních událostí. Současně se proměňuje i autenticita, respektive skutečnost sportovní praxe tím, že se mění pravidla a způsob hry.

Blíže Smartovu pojetí mediální reprezentace autenticity jsou autoři vycházející z tradice studia subkultur (například S. Thornton nebo P. Donnelly). Odmítají zjednodušující tezi o médiích jako ničiteli autenticity a reálného prožitku. Média se naopak podílejí na konstrukci autenticity, jako je tomu v případě subkultur nebo alternativních sportů. Míra autenticity zprostředkovaných aktivit závisí na stylech čtení médií a na statusu, který je tomu kterému médiu konkrétní subkulturou připsán. Navíc některé subkultury, které bychom běžně označovali jako alternativní (například snowboardisté nebo windsurfeři), definují svou autentickou podstatu i skrze spotřebu komodifikovaných produktů, aniž by tento fakt negativně ovlivňoval prožitek autenticity a její formu reprezentovanou v rámci těchto subkultur. Na druhé straně, a opět ve shodě se Smartem, medializované obrazy si musí zachovávat určitou míru reálnosti, nesmí být prvoplánově uměle konstruované. Teprve potom mohou být uznány jako autentické (Wheaton a Beal 2003, Wheaton 2007).

Z hlediska relativní autonomie sportovního pole spočívá význam autenticity zejména v tom, že se podílí na konstrukci specifického symbolického kapitálu sportovního pole, který je „přidanou hodnotou“, odlišující sportovní pole od jiných, externích polí. Zatímco v prvních fázích vývoje moderního sportovního pole byla autenticita, jako jeho inherentní vlastnost, neproblematizována, v dalších fázích, zejména při ustanovení vrcholového a dále profesionálního sub-pole, bylo zapotřebí hledat způsoby, jak autentické hodnoty rekonstruovat a re-representovat. V průběhu procesu ustanovení soudobého profesionálního sub-pole se jeho sociologicky zaměřené analýzy soustředily zejména na zásahy vnějších polí do pole sportovního. Příkladem může být působení ekonomického pole na pole sportovní, jehož výsledek, komodifikace sportu, v mainstreamovém akademickém diskursu oslabuje a potlačuje autentické hodnoty v profesionálním sub-poli a přeneseně i ve sportovním poli jako takovém (například Bourdieu 1998b, Whannel 2002).

Autenticita, jako kvalita subjektivně vnímaná a intepretovaná, nabývá různých významů. Jinými slovy, lze v ní identifikovat různé dimenze. Jejich představení je nezbytné, chceme-li dále analyzovat vlivy vnějších polí na sub-pole profesionálního sportu a to, jak

odlišná vnější pole ovlivňují různé dimenze autenticity. V tomto článku tedy autenticitu definujeme jako hodnotu spojující soudobý vrcholový a zejména profesionální sport s minulostí, s amatérskými tradicemi a tradicemi politické filosofie sportu obecně. Sportovní aktivita je ve své tradiční, a ze soudobého pohledu autentické, podobě prováděna za účelem osobního emocionálního prožitku, který není řízen utilitárními ekonomickými zájmy (viz Smart 2005). Další dimenzi autenticity tvoří její vliv na utváření pocitu sounáležitosti a identifikace se symboly lokálních i transnacionálních komunit, k čemuž dochází například u hromadně sledovaných sportovních přenosů (viz Marada 2009). Média tedy hrají klíčovou roli při konstrukci autenticity v soudobém profesionálním sportu. Nemění přitom její podstatu, ale, aniž by ji ničila, reprezentují ji dále v rámci sportovního pole, zde zejména v rámci jeho diváckého a fanouškovského sub-pole. Při konstrukci autentické sportovní narace je také vždy ve výsledku zapojeno tělo sportovce jako nositel autenticity. Tímto je propojen analytický zájem o autenticitu ve sportu se zájmem o postavení úspěšných a medializovaných sportovců, sportovních „hvězd“, jako aktérů profesionálního sub-pole sportu.

Vztah sportovního pole a vnějších polí

Relativní autonomie sportovního pole je důsledkem dynamických vztahů mezi sportovním polem a dalšími, externími poli. Skrze interakci s nimi definuje své postavení a procesy, které v tomto poli a všech jeho sub-polích probíhají. Následující část textu se zaměří na stručné naznačení vztahů mezi sportovním polem a vnějšími poli a zejména na důsledky, které mají vzájemné vztahy těchto polí na autonomii a potažmo autenticitu v profesionálním sportovním sub-poli.

V souladu s logikou výkladu P. Bourdieu představí následující část čtyři vnější pole, která definují postavení pole sportovního. Jsou to pole ekonomických vztahů, legislativní pole, pole politiky a pole masových médií. Aktéři všech těchto polí a zároveň pole sportovního se ocitají ve sporu o možnost definovat sportovní pole a jeho profesionální podobu, a tím na něj mocensky působit. Důležitým prostředkem k definování pravidel sportovního pole, o který se vedou spory mezi mocenskými aktéry, je autenticita jako jedinečná vlastnost sportovního pole a jeho sub-polí. Étos sportovního pole na autenticitě do značné míry závisí. Sportovní pole a sub-pole profesionálního sportu odkazováním k autentickému ideálu definuje svou integritu, své propojení s ideály sportu, ve kterém převládá prvek play, amatérismus a čistá radost ze hry.

Pole ekonomických vztahů

Bourdieu zmiňuje samotný ekonomický kapitál jako jeden ze základních kapitálů utvářejících objektivní sociální strukturu. V kontextu analýzy profesionálního sub-pole bývá často místo samotných ekonomických vztahů zmiňován koncept politické ekonomie sportu. Popisuje propojení širších společenských, kulturních a mocenských vztahů, v jejichž rámci mají ovšem samotné ekonomické vztahy důležité postavení (viz Sage 2000).

V souladu s logikou výkladu této eseje je zvyšující se vliv ekonomických vztahů propojen se zvyšující se potřebou legitimacy pro ustavení profesionálního sub-pole v rámci sportovního pole jako reálného důsledku úspěšného pronikání ekonomického pole do sportu. Sport je tak, za účelem posilování své autenticity, prezentován jako skutečná a mimo ekonomické i mediální pole ustavená aktivita, jež je založena na hodnotách politické filosofie sportu. Snahy o legitimizaci sportu v kontextu působení ekonomického pole tak zdůrazňují autentickou povahu sportu jako aktivitu nezávislou na utilitárních ekonomických zájmech.

Počátky zvýšeného vlivu ekonomického pole v poli sportovním lze spojit zejména s novou rolí sportu jakožto prostředku zábavy pro zvětšující se masu konzumentů – jinými slovy s procesem komodifikace sportu, jako předstupněm pro ustavení sportu profesionálního.⁷ Komodifikovaný sport, jehož počátky lze umístit na konec 19. století, je poznamenán rostoucí dominancí ekonomického kapitálu, jehož logika spotřeby „asimiluje“ ostatní styly vnímání a chápání sportu – sociální, psychologické, fyzické, kulturní nebo interpretační (Sage 2000, Bourdieu 1998b). Interpretační (interpretative) kapitál se uplatňuje mimo jiné při přeměně sportu jako praktiky ve sport jako medializovanou podívanou, v komerční produkt.

Masově praktikované sporty, jako je třeba kopaná, využívají při své komodifikaci jen malý poměr interpretačního kapitálu, protože není třeba je vysvětlovat, přibližovat divákovi. Ten je totiž zná a sám často praktikuje, byť na neformální, amatérské úrovni. Pro mocenské aktéry je tak mnohem snazší prezentovat sport jako autentickou aktivitu, kdy jeho potenciální konzumenti s jeho provozováním mají vlastní praktickou, a tedy autentickou, zkušenost. Proces komodifikace sportu ovlivněné působením dominantního ekonomického kapitálu nelze brát jako něco pevně daného a neměnného. Právě naopak, jedná se o neustálé zápolení aktérů externího ekonomického pole o místo v hierarchii sportovního pole jako celku. Vliv na úspěch tohoto zápolení má i dominantní politická tradice, styl fungování státu sahající od neo-

liberalismu (implikujícího striktní oddělení vrcholového sportu jako obchodního artiklu od sportu jako amatérské praxe) po sociální stát, v němž je sport chápán jako veřejná služba (se silným postavením amatérských sportovních organizací) (Bourdieu 1998b).

Legislativní pole

Při sporech mezi aktéry sportovního pole a externích polí argumentují často tito aktéři odkazem na zvláštní charakteristické hodnoty sportovního pole. Mimo již zmiňované hodnoty Bourdieuho (1978) politické filosofie sportu to mohou být hodnoty přijímané ve sportovním poli, které dále přebírá i jeho profesionální sub-pole, jako je oproštění se od politických sporů, autonomie sportovních pravidel nezávislých na vnějších právních normách nebo tradice. Je-li sportovní pole definováno pomocí těchto hodnot, jeho výsledný obraz je homogenní, autentický, oproštěný od vnějších vlivů. To následně vede k menší nutnosti legitimizace jeho fungování a zejména fungování jeho profesionálního sub-pole.

V různých obměnách je stále aktuálním příkladem míra ingerence práva a veřejné moci do pravidel stanovených sportovními organizacemi narušující tak reprezentaci profesionálního vrcholového sub-pole jako homogenního celku. V evropském kontextu může jít o rozhodovací činnost soudních orgánů Evropské unie, tedy zejména Evropského soudního dvora (ESD) a Soudu prvního stupně (ale třeba i samotné Evropské komise). ESD již téměř po čtyřicet let upravuje svými rozhodnutími normotvornou činnost sportovních orgánů (například UEFA). V nich deklaruje, že sport je předmětem komunitárního práva, jestliže je ekonomickou aktivitou, jak ji chápe Smlouva o založení Evropského společenství (nyní Smlouva o fungování Evropské unie). V posledních letech bylo toto téma dále rozpracováno ve známých případech Bosman (1995) a Meca-Medina a Majcen (2006), v nichž byly opět zpřesněny hranice, kam až může sahát výlučná moc sportovních asociací, aniž by do ní moc veřejná zasahovala.

Zejména případ belgického fotbalisty Jean-Marca Bosmana svým významem přesáhl svůj původní kontext a výrazně pozměnil systém mezinárodních přestupů hráčů mezi kluby, které byly do té doby v mnoha evropských zemích silně omezovány pravidly znemožňujícími volný přestup hráče po skončení jeho smlouvy se stávajícím klubem. Bosman brojil proti ustanovení UEFA nařizujícímu, že přestupuje-li hráč z jednoho klubu do druhého, a není-li zároveň dle určitých podmínek klasifikován jako „volný hráč“, druhý tým musí prvnímu zaplatit přestupový poplatek. Dle žalující strany se jednalo o porušení zásady volného pohybu

osob. ESD se nakonec přiklonil k již dříve zastávanému názoru, že sportovní pravidla vytvořená nestátními organizacemi nutně podléhají ustanovení Smlouvy o založení ES a neexistuje sport jako výlučný prostor dodržující svá vlastní pravidla bez vztahu k normám panujícím okolo, zejména bez vztahu k základním svobodám zaručeným Smlouvou o založení ES. Zajímavé je i další rozhodování ESD, tentokrát týkající se toho, zda antidopingová opatření mohou narušit práva v oblasti hospodářské soutěže (David Meca-Medina a Igor Majcen vs. Komise Evropských společenství – předmětem sporu byl trest za prokázaný doping, který dle žalujících sportovců byl v rozporu se zásadou volného pohybu osob a služeb). Jednalo se o další odpověď mocného aktéra na argumentaci v tomto kontextu podřízeného sportovního pole v tom smyslu, že i na první pohled ryze sportovní opatření je předmětem ustanovení komunitárního práva, tedy jakési „vyšší moci“ působící vně daného sportovního pole. (podrobněji viz Králík 2001).

Pole politiky

V rámci analýzy vlivů politického pole na profesionální sub-pole sportu je třeba rozlišovat více dimenzí, v nichž dochází k ovlivnění autonomního postavení sportu. B. Houlihan (2000) zdůrazňuje rozdělení na vnější vlivy, s dominující rolí státu, vytvářejícího obecnou strukturu, v níž může sportovní pole působit, a na politiku ve sportu, kde různé organizace prosazují své vlastní cíle. I zde je patrný střet o to, kteří aktéři budou mít možnost reprezentovat „skutečnou“ podobu sportu.

Sledujeme zde nejen boj o autentickou formu sportu, ale i o samotnou existenci profesionálního sub-pole sportu. To je zároveň jedním z nejstarších způsobů průniku státu do relativně autonomního sportovního pole, kdy se státní instituce snaží o eliminaci některých sportovních odvětví. Houlihan upozorňuje, že explicitní zákazy jsou spíše, a zvláště v dnešní době, ojedinělé. Vliv státní moci se projevuje zejména ve snaze o regulaci některých aspektů sportu, například užívání zakázaných látek nebo omezení pohybu sportovců mezi týmy (viz část o legislativním poli). Dalším, a velmi rozšířeným motivem, byť ne v České republice, je důraz na vrcholový a potažmo profesionální sport jako nástroj sociální integrace a s tím spojené téma sportu jako nástroje pro konstrukci národní identity. Tato funkce sportu se projevuje zejména u postkoloniálních států nebo třeba národnostních menšin. Sport zde působí jako katalyzátor další z forem autenticity, což je posilování lokální emocionální vazby, zde skrze subjektivně prožívané sportovní utkání, nejen v pasivní ale i aktivní podobě. V

praxi však mohou tyto snahy nabýt zkreslené podoby, kdy státní podpora určitého sportu (i třeba skrze zákony stanovující veřejnoprávním médiím okruh povinně přenášených sportovních událostí z vybraných vrcholných soutěží) vede k omezení prostředků na podporu masového sportování ve prospěch podpory úzce omezeného profesionálního sub-pole sportu. Mezi další motivy státního využívání sportu patří i diplomacie, v níž sport může sloužit budování pozitivního obrazu konkrétního státu nebo zmírnění napětí mezi dvěma nepřátelskými státy (tamtéž).

Výše uvedené využívání sportu a mocenské vlivy ve sportovním poli jsou podmíněny symbolickým kapitálem, který je spojen se sportovním polem a jeho aktéry, a který kontinuálně přebírá i profesionální sport. Sport a jeho charakteristické vlastnosti, jako je právě autenticita, jsou cenným „artiklem“, který lze využít pro prosazování partikulárních zájmů. Děje se tak z důvodu jedinečnosti těchto vlastností a jejich jen omezené přenositelnosti do jiných polí. Při aktivitách aktérů vnějších polí v rámci sportovního pole a jeho sub-polí je pro zachování vnímané autenticity třeba zachovávat určitou hranici, jejíž porušení znamená i porušení obrazu sportu jako autentického, „skutečné“ podívané. Využití sportu v politice a diplomatických vztazích může mít i extrémní podobu vzájemných bojkotů olympijských her, jako vrcholných sportovních soutěží, státy komunistického bloku a západními státy v letech 1980 a 1984. Zásah do sportu jako podívané i, v případě sportovců, sportu jako vyvrcholení dlouholeté přípravy, znamenal značnou korupci autentického ideálu, neboť průnik vnějšího pole se podílel na destrukci vnitřních norem a tradic, které jsou ve sportovním poli důležitým faktorem pro konstrukci autentického obrazu sportovního pole.⁸

Pole masových médií

Čtvrtým externím polem, které se podílí na definici soudobého profesionálního sub-pole sportu, je pole masových médií a masové kultury obecně. Po většinu 20. století se vztah médií a sportu vyvíjel a tvořil něco, co Joseph Maguire označuje jako komplex mediálního sportu tvořený sportovními, mediálními a marketingovými organizacemi. Jeho produktem je medializovaný sport společně s jeho diváckou spotřebou (Maguire a kol. 2002). Dochází zde možná více než u dalších vnějších polí k prolínání sportovního pole s vnější sociální strukturou. Děje se tak díky propojení médií s masovou kulturou, která hledá nové vzory a hrdiny napříč různými poli včetně pole sportovního, a jeho profesionálního sub-pole zvláště. Sportovní a mediální pole interagují a dochází k neustálé redefinici optimální formy této

interakce, která by byla výhodná pro obě strany. Pokud by některý z vlivů převážil, bylo by opět ohroženo autonomní, a potažmo autentické, postavení sportu.

Sportovní i masově-mediální pole jsou navzájem propojeny. Existuje mezi nimi dialektický vztah: neustále dochází ke střetům, v rámci nichž je posilována jejich autonomie, avšak zároveň jsou tato pole na sobě závislá a jejich spolupráce je oboustranně výhodná. Na jedné straně je technicky dnes již téměř dokonalý obrazový přenos sportovních utkání zajišťující jim globální dopad a s ním spojený výdělek pro zúčastněné aktéry, zejména sportovní kluby, jejich management nebo mediální korporace. Týká se to i sportů méně rozšířených. Ty mohou například díky svému zařazení mezi olympijské disciplíny získat velkou mediální publicitu a mnohonásobně tak rozšířit své publikum.

Působení mediálního pole na pole sportu však nelze chápat pouze jako prostředek k přiblížení sportovních aktérů jejich publiku – divákům a fanouškům sportu. Média totiž těží z jedinečných vlastností profesionálního sportu, mezi kterými vyniká zejména nejistota výsledku, s ní spojené vzrušení a emocionální napětí. Jinými slovy, opět se jedná o faktory podílející se na konstrukci sportu, který je následně vnímán jak autentický, skutečný. Na druhé straně jsou to právě média, která mohou tyto vlastnosti nejen akcentovat, reprezentovat, ale i uměle vytvářet. Technické možnosti médií jsou tak spjaty se samotnou sportovní aktivitou, která do značné míry přijala logiku ekonomicky utilitárního jednání komerčních televizních společností (Bourdieu připodobňuje televizi k „trojskému koni komercializace“). Dochází k proměnám podoby sportovních soutěží, změnám v časech utkání nebo k proměnám tradičního modelu sebepojetí sportovce ve spojení se svým klubem a jeho fanoušky. Globalizace a komercializace podporuje globálně kosmopolitní hráče často střídající svá působiště (Bourdieu 1998b).

Mediální pole se však podílí i na konstrukci nově vnímané autenticity mezi fanoušky, jejichž současné aktivity jsou také podmíněny globalizačními procesy. Jedná se například o diasporu migrujících pracovních „nomádů“, kteří si díky hromadně sledovaným televizním přenosům sportovních utkání (v barech, restauracích) posilují silný pocit sounáležitosti, nejen ke sportovnímu klubu ale i ke své původní domovině (nebo naopak k nové zemi, kde sportovní fandění funguje jako symbolická vazba, jako známé místo ve stále ještě neznámé nové kultuře) (Marada 2009). A to je další z forem autenticity, která je posilována medializovaným profesionálním sportem. Tentokrát se podílí na posilování symbolické i emocionální vazby k určitému místu (zemi původu či naopak nové domovině), která je

konstruována skrze vztah ke sportovnímu klubu nebo národnímu týmu.

Díky technickým možnostem médií může divák – konzument mediálního sportu – sledovat například komentované zpomalené a opakované záběry nebo, v případě digitální televize, si tyto záběry sám zvolit. Spolu s nabídkou všech forem on-line reportáží a služeb se mu dostává šance sledovat sportovní záběry způsobem, jakým by je naživo nikdy nebyl schopen vidět. Filmový producent tak může pro vyprávění příběhu využít sportovních symbolů konotujících tradiční hodnoty „čistého a nezkorumpovaného“ sportu, tedy opět onoho autentického ideálu přítomného v jednání aktérů sportovního pole (dle Coakley 1998, Whannel 2009 a dále viz Walton 2004, McDorman a kol. 2006).

Jedinečné postavení v medializovaném sportu mají úspěšní sportovci, kteří se na základě vysokého poměru sportovního kapitálu (tj. vysoce hodnocených sportovních výkonů) stávají předmětem zájmu sponzorů i médií. Jsou tak přemístováni z čistě sportovního prostředí do širšího kontextu masové kultury a jejich obraz (a o ten tu jde především) je spojován s tématy prostupujícími více společenských oblastí. Často dosahují statusu „ikony“ – symbolického nositele idejí a mýtů určité komunity v určitém okamžiku (viz Holt 2004). To vše lze uskutečňovat s využitím významu autenticity. Prezентuje-li se daný sportovec v reklamě, je spojován s „pravými“ produkty vytvářenými pro praktické využití dané sportovní komunity. Uznávaným a autentickým výrobcem těchto „pravých“ produktů je společnost, která se dlouhodobě plně věnuje výhradně výrobě sportovních potřeb a jejíž konzumenti ji považují za „svou“ (viz Wheaton a Beal 2003). Stejně tak mohou sportovci reprezentovat „pravé“ sociální hodnoty, jako je rodina nebo národní hrdost.

Spor o autenticitu a autonomii

Jedním z cílů tohoto textu je reflexe přístupu P. Bourdieuho ke sportu v jeho profesionální podobě jako k sociálnímu fenoménu, zejména co se týká vztahu k relativně autonomnímu sportovnímu poli a jeho autenticitě. Vývoj Bourdieuho uvažování o sportu byl završen angažovaným textem z roku 1998, v němž autor jednoznačně formuluje své teze o dominantním postavení ekonomického a mediálního pole ve vztahu ke sportovnímu poli a zejména jeho vrcholovému a profesionálnímu sub-poli. Bourdieu jde tak daleko, že sám navrhuje, byť poněkud akademické, řešení tohoto stavu, který považuje pro sport za škodlivý. Hovoří v této souvislosti o ideální formě sportu v jeho *nezainteresované*, rozuměj autentické, podobě. Bourdieu navrhuje vědecky podložený „utopický“ přístup s důrazem na reálnou

proveditelnost. Zdůrazňuje vzdělávací roli sportu, striktní přístup ke korupci, výchovu mladých sportovců, obnovení kontinuity mezi sportovními kluby na základní úrovni a jejich elitními protějšky nebo integrační roli sportu pro imigranty. Tímto by měl sport dospět k obnovení svých ideálů, které Bourdieu označuje jako politickou filosofii sportu, tedy seriózní přístup ke sportu, amatérismus a ideál fair-play. Navrhuje dále vznik legislativního sportovního orgánu, do jehož jurisdikce by nespádali pouze sportovci, ale i televizní komentátoři, majitelé televizních stanic a další. Takto by byla ve sportu zachována rovnováha, tak důležitá pro udržení autenticity (Bourdieu 1998b).

Bourdieu se ve svém důrazu na rovnováhu jako podmínku pro udržení autenticity ve vrcholovém sub-poli sportu a přeneseně i sportovním poli jako celku shoduje se zaměřením tohoto textu. Základní teze jsou však odlišné. Je chybné považovat ekonomické pole (snad i ve spojení s polem mediálním) za jediného hegemonu soudobého sportu v jeho vrcholové podobě. V této souvislosti je třeba poznamenat, že vztahy sub-pole vrcholového a profesionálního sportu s vnějšími poli nejsou nutně konfliktní a autonomii, respektive autenticitu, nutně neomezují, ale mohou přispět i k jejímu posílení. V této souvislosti se jedná o autenticitu spojující soudobý profesionální sport s tradičními hodnotami sportovních aktivit a s herním prvkem, které zároveň autenticita, jak připomíná G. Whannel (2002), napomáhá rekonstruovat a reprezentovat v soudobém vrcholovém sportovním diskursu. Mocenské střety mezi aktéry jednotlivých polí jsou vedeny snahou podílet se na definici a konstrukci autentického ideálu sportu. Z pohledu aktérů sportovního pole a vnějších polí je autenticita cenným ideálem, který lze využít pro získání výhodnějšího postavení ve vnitřní hierarchii sportovního pole a tedy i jeho profesionálního sub-pole. Autenticita s sebou totiž nese „přidanou hodnotu“ v podobě vysokého kulturního a symbolického kapitálu ale i kapitálu ekonomického, tedy finančních zisků. Zachování autenticity však vyžaduje nikoliv hegemonní postavení jednoho z polí, ale spíše jejich synergii, spolupráci.

Autenticita je „křehká hodnota“ (Smart 2005) vyžadující vyváženou souhru profesionálního sub-pole a externích polí, tedy ekonomického, legislativního, politického i mediálního. Jedině souhrou všech zainteresovaných aktérů je autenticita uchována a reprezentována konzumentům vrcholového profesionálního sportu, tedy fanouškům a sportovním divákům. Působení externích aktérů vyžaduje určitou míru legitimacy, které je dosahováno právě odvoláváním se na původní sportovní ideály politické filosofie sportu, a tedy i autenticitu. Autenticita kvalitativně vymezuje sport a jeho profesionální sub-pole jako

specifické sociální pole se symbolickým přesahem do minulosti, do doby nesvázané tolika pravidly, do doby, kdy dominoval čistý *herní* prvek (play) a společnost měla své hrdiny, ke kterým mohla upínat své naděje a potřeby *neproblematického hrdinství* (Whannel 2002).

Profesionální sub-pole sportu vyžaduje pro své fungování i vlivy všech vnějších polí, protože moderní sport (viz Guttmannovu typologii [2004]) se vyvíjel právě za vzájemného působení všech těchto polí. Ustavení profesionálního sub-pole potom vliv externích polí ještě více akcentovalo. Ekonomický faktor v profesionálním sportu je neoddiskutovatelný, stejně jako legislativní zásahy, což může být spjato s trhem práce ustaveným ve sportovním poli nebo s působením obchodních subjektů, jejichž činnost vyžaduje regulaci. Tvorba legislativy stejně jako sociální význam sportu akcentuje jeho postavení jako objektu politických tlaků. A v neposlední řadě, mediální pole je pevně spojeno s polem ekonomickým (a třeba v osobě mediálních magnátů i s polem politickým) a podílí se na formulování samotné podstaty profesionálního sportu, tedy podívané.

Problémem je, začne-li některé z polí tvořících komplex soudobého profesionálního sportu dominovat příliš. Autenticita sportu je ohrožena, ztrácí-li sport svou „přirozenost“, je-li nezakrytě prezentován jako uměle vytvořený konstrukt. V předchozím textu jsme ukázali, že se tak nemusí dít jen působením médií. Média samotná autenticitu neničí. Na druhou stranu spojení médií s tlaky ekonomického pole ve veřejném diskursu potenciálně korumpuje pole sportu a zároveň i jeho původní autenticitu.⁹ Nárůst normativních zásahů do sportu je spojován s byrokracií, opět ve veřejné diskusi spíše negativně vnímanou, protože odporující autentickým ideálům sportu. Vzájemné působení sportovního pole a polí externích je tedy nejen žádoucí, ale z hlediska profesionálního sub-pole sportu i nevyhnutelné. Toto působení však musí definovat a uchovávat určitou rovnováhu, jejíž porušení vede k porušení obrazu sportu jako autentické podívané.

Ustavení profesionálního sub-pole sportu tedy neznamená degradaci sportovního pole jako celku. Zatímco profesionální sub-pole čerpá autentické ideály tradičního sportu, zároveň se podílí na transformaci zejména nejrozšířenějšího sub-pole amatérského masového sportu. Profesionální sub-pole, v němž působí vrcholoví sportovci vnímaní jako ikony, a tedy vzory, nově definuje technické a estetické standardy sportovního pole stejně jako v obecnějším významu standardy fyzické kondice. Zároveň s tím se profesionální sub-pole podílí na větší racionalizaci amatérského sportu, na serióznosti přístupu k trénování a na formální úrovni organizace amatérských soutěží (Smart 2005).

Ustavení nového pole

Ve Smartově pojetí nesou význam autenticity známí sportovci a jejich těla. S tímto souvisí následující: V moderním sportu obecně a zejména v jeho profesionálním sub-poli dochází k rapidnímu rozvoji technologií. Jsou užívány nové materiály k výrobě sportovního oblečení, obuvi nebo sportovních potřeb. Celé profesionální sub-pole je podřízeno logice stále lepších výkonů, kterým napomáhají technologické novinky, nové materiály ale třeba i změny pravidel. Tyto vnější zásahy jsou ve velké míře považovány za přirozené a žádoucí.

Na druhé straně se nachází tělo sportovce, které, ve své ideální podobě, jako by bylo vyňato z logiky neustálého vítaného zlepšování a užívání nejnovějších technologií. Vrcholovým sportovcům se dostává špičkové lékařské péče a mají k dispozici trenéry, organizační týmy, fyzioterapeuty, psychology, mediální a finanční poradce. Stejně tak jsou neustále zlepšovány tréninkové metody. Diskuse zvláštního postavení sportovního těla sahá od odkouzlené racionalizace a kritiky čisté podřízenosti celospolečenskému statu quo a společnosti orientované na výkon až po kritiku problémů povahy spíše sociální a kriminální. Příkladem je boj proti dopingu, tedy snaze o zkvalitňování funkcí lidského těla za účelem dosažení lepších výkonů. Na rozdíl od zkvalitňování technologického vybavení je však doping považován za nežádoucí a poškozující sportovní soutěže, jejich průběh a sport obecně, zejména jeho ideál fair-play. Jinak řečeno, prováděním nepovolených vnějších zásahů do těla sportovce je poškozována autenticita sportu (Smart 2005). Tara Magdalinski se, optikou neo-marxistické teorie, zmiňuje o „dehumanizaci“ sportu, která je podmíněna tezí o lidském těle jako fyzické manifestaci humanity. Ta musí zůstat bez technologických zásahů, jež ji korumpují a narušují její přirozenou, přírodní hodnotu (Magdalinski 2008). Navíc, sport je vnímán jako prostředek boje proti různým druhům závislosti a užíváním dopingu (to jest drog) je tento mýtus zásadním způsobem ohrožován (Bourdieu 1998b).

Je tedy možné uvažovat v kontextu soudobého profesionálního sportu o ustavení pole nového typu, které má podstatný vliv na autenticitu sportu? Místem, ve kterém dochází k objektivizaci kapitálu aktérů a mocenských vlivů v tomto potenciálním novém poli, je sportovní tělo. Tělo, a zejména tělo vrcholového sportovce jako nositele autenticity v soudobém sportu v sobě kombinuje vlivy více polí, jak jsme ukázali v předchozím textu. Nicméně analýza jednotlivých polí naznačuje, že mimo pole zde zmíněná lze v návaznosti na Boudiehu konceptualizaci sportovního pole identifikovat roli polí dalších, jež zahrnují

expertní systémy pracující s tělem na bázi medicínské a technologické, které se stávají nedílnou součástí soudobého sportu a neměly by být opomenuty dalšími analýzami. Jedná se například o doping, stále vyspělejší protetické pomůcky nebo genetické inženýrství.

Ostatně, v logice Bourdieuho přístupu ke sportu se nejedná o nic nového. Zmínky o významu těla ve sportovním poli jsou zřejmé z mnoha Bourdieuho textů i textů jeho komentátorů (například Bourdieu 1978, 1988; Clément 1995; Defrance 1995). Bourdieu zmiňuje vztah k tělu a jeho využívání při sportovních praktikách v souvislosti se sociálním postavením aktérů nebo porozuměním tělu při osvojování si sportovních technik. Bourdieu však ve svých úvahách nepostupuje dál ke komplexnějšímu modelu tak, jako je tomu u jiných polí – ekonomického, mediálního, uměleckého nebo politického. Přesto je identifikaci nového pole možné chápat jako logické vyústění Bourdieuho zmínek o „tělesné dimenzi“ (Clément 1995) ve sportovním poli. Sřet tohoto pole se sub-polem fyzické aktivity v rámci stávajícího sportovního pole a jeho profesionální podoby (to jest možnost externích zásahů do integrity sportovního těla) naznačí sílu autonomního potenciálu sportu, který, chce-li si zachovat autentické rysy, musí udržovat vnější mocenské tlaky v rovnováze. Transformace sub-pole zahrnujícího fyzickou aktivitu a tělo sportovce nesoucí ideál autenticity bude pravděpodobně jedním z ústředních z témat sportovní sociologie.

Tento text si kladl za úkol představit soudobý vrcholový a profesionální sport jako relativně autonomní pole. Jak vyplývá i z uvedených příkladů, sport podléhá mnoha vnějším vlivům, které jeho autonomii narušují. Sportovní pole, včetně profesionálního sub-pole, které se z něj vyvíjí a přebírá jeho ideály, má svou specifickou logiku, která jej od ostatních sociálních polí odlišuje. Jeho objektivní struktura je tvořena kapitály, jejichž povaha a vzájemný poměr jsou pro něj do značné míry specifické. Text však poukazuje na významnost holistického přístupu ke studiu sportovního pole a jeho autentického mýtu. Přispívá dále k aktuálnímu tématu sportovní sociologie kladoucímú důraz na tělo sportovce a jeho sociálně a kulturně definovaný význam.¹⁰

Poznámky

- 1) Podnětnou typologii představuje Roger Caillois (1961), který míru herního prvku ve sportu zachycuje na kontinuu, jehož póly tvoří naprostá nepřítomnost pravidel a naopak striktní podřízení se jejich struktuře, nazývající se „paidia“ a „ludus“. Paidia představuje improvizaci a spontánní radost z pohybu, často na instinktivním základě. Ideálním typem je hra malých dětí bez zažitých konvencí a technik. Ludus je na druhé straně modelem

socializované a pravidly spoutané hry, která vyžaduje trpělivost, trénované schopnosti a patřičné úsilí.

- 2) A. Guttmann jmenuje následující charakteristické rysy moderního sportu: sekularizace, rovnost příležitostí v podmínkách soutěží, specializace, racionalizace, byrokratická organizace, kvantifikace, honba za rekordy (2004, dále zpracováno například v Coakley 1998).
- 3) Olympijské hry byly po dlouhou dobu „chráněny“ mocným sportovně-politickým aktérem, Mezinárodním olympijským výborem (MOV). Ten odmítal tlaky na povolení startu profesionálním sportovcům, a byl tak v opozici vůči ekonomickým i mediálním zájmům, tj. politické ekonomii. Ve vymezeném sub-polí olympijských her byl však MOV dominantním hráčem, a mohl tak prosazovat svou tradiční definici her jako převážně amatérských soutěží. Naopak zájem sponzorů a mediálních korporací směřuje k účasti známých jmen a ke sportovním výkonům vysoce oceňovaným ze strany publika. Publikum samotné může být dalším aktérem sub-pole jednajícím dle logiky sledovat co možná nejkvalitnější výkony. Ke zlomu došlo v polovině 70. let minulého století, kdy vyvrcholil spor o vizi „amatérských“ olympijských her, kterou prosazoval MOV vedený v té době Američanem Avery Brundagem. Přestože v předcházejících deseti letech bylo z jeho strany podniknuto mnoho, aby zamezil startu profesionálních sportovců (včetně změny Olympijské charty), formální nařízení již byla v natolik zásadním rozporu s tehdejšími praktikami vrcholového sportu, že v roce 1974 (již po odchodu Brundage) byl povolen start i těm sportovcům, kteří byli za své výkony honorováni penězi nebo jinými benefity. Tento stav znamenal vyrovnání habitů sub-pole tradičního sportu (tedy olympijského) a sub-polí ekonomických, reprezentovaných habitem západního kapitalismu a státního kapitalismu východního bloku (Beamish 2009). Pokračující snahy sub-polí ekonomického i mediálního o posílení svého vlivu ilustruje dále třeba start velkého množství hokejistů z profesionální americké soutěže NHL na olympijském turnaji v Naganu roku 1998. Stejně tak účast amerického basketbalového „dream teamu“ na hrách v Barceloně 1992 přispěla k dalšímu ekonomickému rozvoji americké soutěže NBA a zájmu diváků mimo americký kontinent. Zájem mediálních aktérů je potvrzován i 3,7 miliardami dolarů, které americká mediální společnost NBC zaplatila za přenosová práva na letní olympijské hry v letech 2000 až 2008 (Cashmore 2005).
- 4) Ve skutečnosti se jednalo spíše o ideologické proklamace v rámci politické struktury tehdejší společnosti. Sportovci byli oficiálně zaměstnání, často v továrnách či jiných státních organizacích, které zároveň sponzorovaly celý tým. Nicméně podoba, intenzita a podmínky tréninku byly obdobné „západním“ profesionálům (Duke 1990).
- 5) Výrazný rozpor mezi dvěma pojetími sportovní aktivity popsal už v první polovině 20. století Johan Huizinga, když kritickým způsobem zmiňoval mizející *herní prvek* v soudobém sportu (Huizinga 2000).
- 6) Rob Beamish nabízí příklad využití autentického sportu jako protipól k industriálnímu kapitalismu a převaze technokracie. Zakladatel novodobých olympijských her, baron Pierre de Coubertin, obnovil olympijský ideál pod vlivem zkresleného, jednostranného vývoje jedinice v 19. století. Přitom vycházel z interního pojetí autenticity, která byla prezentována jako subjektivní prožitek atleta. Tato autenticita však hledá možnosti, jak zakotvit v objektivní struktuře a nastavit směr jednání pro svobodné jedince, nezávislé na vnějším tlaku moci, peněz a ideologií. Olympijský ideál tak představoval vyjádření autenticity a dával možnost jejího prožitku. Od samého počátku byl však novodobý olympismus vsazen do střetu s ekonomickými zájmy. Bylo zapotřebí velkých finančních prostředků k renovaci stadionů a organizačnímu zajištění her. Politická ekonomie her tak

byla pevně propojena s dominantními ekonomickými hráči oné doby, což dokladuje i jejich přidružení k pravidelně probíhajícím Světovým výstavám (v Paříži, St. Louis a Londýně) (Beamish 2009).

- 7) Jay Coakley (1998) uvádí následující podmínky potřebné pro rozvoj komerčního sportu: tržní ekonomika; existence velkých, hustě zabydlených měst poskytujících zásobu potenciálních diváků; lidé mající potřebné zdroje pro sledování sportu (tj. peníze), volný čas nebo potřebnou technologii pro sledování sportu. Dále je to velké množství ekonomického kapitálu k výstavbě a udržování sportovních zařízení, ať už ze soukromých nebo veřejných zdrojů. Konečně, komerční sport bude nejspíše vzkvétat v kultuře s životním stylem orientovaným na vysokou spotřebu a materiální statusové symboly schopné podporovat vyjádření identity.
- 8) Další známý příklad dokumentuje aktivity externích politických aktérů ve sportovním poli, byť se tentokrát nejedná o oficiální státní organizaci. Při příležitosti vyhlášení výsledků běhu na 200 metrů na olympijských hrách v Mexiku v roce 1968 demonstrovali atleti John Carlos a Tommie Smith vztyčenými pěsti v černých rukavicích a bosi proti nerovným podmínkám ve Spojených státech. Toto gesto afroamerického vzdoru získalo o to více na své symbolice, že se odehrálo během tradičního hraní provedení americké hymny. Reakcí ze strany Mezinárodního olympijského výboru jako vrcholné sportovní organizace reprezentující tradice ve sportu byl striktní požadavek na vyloučení obou atletů z olympijských her („1968: Black athletes make silent protest“ 1968). Pro konzervativní sportovní organizaci, jejímž posláním je dohled nad „čistotou“ tradice moderního olympijského sportu, bylo nemyslitelné připustit propagaci a průnik myšlenek z „jiného světa“, tedy z jiného sociálního pole, které se tak snažilo využít étosu sportovního pole, jeho exkluzivity a z ní plynoucí mediální propagace.
- 9) Důležité je tedy nastavení přijatelné míry působení sportovních sub-polí. Ilustrujme si to na příkladu synergického působení pole mediálního a ekonomického. Ekonomické zájmy jsou pevnou součástí soudobého sportu. Jakmile se však stanou neskrývaně dominantními a sport je prezentován v čistě komodifikované formě, obraz sportu jako autentické události je ohrožen. Pro ilustraci uveďme olympijské hry v roce 1996 v americké Atlantě. Vyznačovaly se akcentovaným a všudypřítomným komerčním prvkem (reklamy, výrobky s logy sponzorů atd.). Takto byl narušen obraz her prezentovaných jako tradiční sportovní událost. Ačkoliv hry přinesly řadu kvalitních sportovních představení, jejich závěrečné, celkové zhodnocení předsedou MOV Samaranchem zůstalo spíše rezervované (oproti zvyklosti je nenazval „nejlepšími v historii“), zejména pro jejich dominantní komerční prvek (Frey 1996).
- 10) Autor děkuje anonymním recenzentům a editorovi tohoto čísla Dinovi Numeratovi za cenné kritické připomínky k předchozím verzím textu.

Autor

Arnošt Svoboda je doktorandem na katedře sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Kontakt: arnost.svo@gmail.com.

Literatura

„ 1968: Black athletes make silent protest.“ 1968. *BBC*. news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/october/17/newsid_3535000/3535348.stm (Cit. 6. 11. 2010).

- Beamish, Rob. 2009. „Marxism, Alienation and Coubertin's Olympic project.“ In *Marxism, cultural studies and sport*, eds. Ben Carrington and Ian McDonald. Abingdon: Routledge, 88–105.
- Bourdieu, Pierre. 1978. „Sport and social class.“ *Social Science Information* 17(6): 819–840.
- Bourdieu, Pierre. 1988. „Program for a sociology of sport.“ *Sociology of Sport Journal* 5(2): 153–161.
- Bourdieu, Pierre. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.
- Bourdieu, Pierre. 1998b. „The state, economics and sport.“ *Sport in Society* 1(2): 15–21.
- Caillois, Roger. 1961. *Man, Play, and Games*. New York: The Free Press of Glencoe, Inc.
- Carlsson, Bo, and Mikael Lindfelt. 2010. „Legal and moral pluralism: normative tensions in a Nordic sports model in transition“ *Sport in Society : Cultures, Commerce, Media, Politics* 13(4): 718.
- Cashmore, Ellis. 2005. *Making Sense of Sports*. London: Routledge.
- Clément, Jean-Paul. 1995. „Contributions of the Sociology of Pierre Bourdieu to the Sociology of Sport.“ *Sociology of Sport Journal* 12(2): 147–157.
- Coakley, Jay. 1998. *Sport in Society. Issues and Controversies*. Boston: McGraw Hill.
- Defrance, Jacques. 1995. „The anthropological sociology of Pierre Bourdieu: genesis, concepts, relevance.“ *Sociology of Sport Journal* 12(2): 121–129.
- Duke, Vic. 1990. „Perestroika in progress? : The case of spectator sports in Czechoslovakia.“ *British Journal of Sociology* 41(2): 145–156.
- Dunning, Eric. 1999. *Sport Matters : Sociological Studies of Sport, Violence and Civilization*. London: Routledge.
- Frey, Jennifer. 1996. „A Curtain Call in Atlanta.“ *Washington Post*. www.washingtonpost.com/wp-srv/sports/olympics/daily/aug/05/close5.htm (Cit. 6. 11. 2010).
- Gruneau, Richard S. 1999. *Class, Sports, and Social Development*. Champaign: Human Kinetics.
- Guttmann, Allen. 2004. *From Ritual to Record : The Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press.
- Holt, Douglas B. 2004. *How brands become icons : The principles of cultural branding*. Harvard: Harvard Business School Publishing Corporation.

- Houlihan, Barrie. 2000. „Politics and sport.“ In *Handbook of sports studies*, eds. Coakley, Jay and Dunning, Eric. London: SAGE Publications: 213 – 227.
- Huizinga, Johan. 2000. *Homo Ludens*. Praha: Dauphin.
- Králík, Michal. 2001. *Právo ve sportu*. Praha: C. H. Beck.
- Magdalinski, Tara. 2008. *Sport, technology and the body : the nature of performance*. Taylor & Francis.
- Maguire, Joseph a kol. 2002. *Sport Worlds : A Sociological Perspective*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Marada, Radim. 2009. „Rodáci, odrodilci a adoptovaní: sport v transnacionálních souvislostech.“ *Sociální studia* 6(1): 127–154.
- McDorman, Todd F. a kol. 2006. „Where Have All the Heroes Gone? An Exploration of Cultural Therapy in Jerry Maguire, For Love of the Game, and Any Given Sunday.“ *Journal of Sport and Social Issues* 30(2): 197–218.
- Numerato, Dino. 2008. „Mediální aktivita a reflexivita sportovních aktérů.“ *Mediální Studia*, 2008, 2: 154–174.
- Ohl, Fabien. 2000. „Are social classes still relevant to analyse sports groupings in "postmodern" society? An analysis referring to P. Bourdieu's theory.“ *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports* 10(3): 146–155.
- Reimer, Bo. 2002. „Altered Images. TV Sport and Cultural Change.“ Media and Transition Conference. Cambridge. <http://www.cms.mit.edu/conf/mit2/Abstracts/BOREIMER.pdf>. (5. 6. 2006).
- Sage, George H. 2000. „Political economy and sport.“ In *Handbook of sports studies*, eds. Coakley, Jay and Dunning, Eric. London: SAGE Publications: 260–276.
- Smart, Barry. 2005. *The Sport Star: Modern Sport and the Cultural Economy of Sporting Celebrity*. London: Sage Publications Ltd.
- Stead, David. 2003. „Sport and the Media.“ In *Sport and Society: A Student Introduction*, ed. Barrie Houlihan. London: Sage, 184–201
- Tomlinson, Alan. 2004. „Pierre Bourdieu and the Sociological Study of Sport: Habitus, Capital and Field.“ In *Sport and modern social theorists*, ed. Richard Giulianotti. New York: Palgrave Macmillan, 161–172.
- Walton, Theresa A. 2004. „Steve Prefontaine: From Rebel With a Cause to Hero With a Swoosh.“ *Sociology of Sport Journal* 21(1): 61–83.

Whannel, Gary. 2002. *Media Sport Stars – Masculinities and Moralities*. London: Routledge.

Whannel, Gary. 2008. *Culture, Politics and Sport : Blowing the Whistle, revisited*. Oxon: Routledge

Whannel, Gary. 2009. “Television and the Transformation of Sport.” *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 625: 205 – 218.

Wheaton, Belinda & Beal, Becky. 2003. “‘Keeping It Real’. Subcultural Media and the Discourses of Authenticity in Alternative Sport.” *International Review for the Sociology of Sport* 38(2): 155 –176.

Wheaton, Belinda. 2007. „After Sport Culture: Rethinking Sport and Post-Subcultural Theory.“ *Journal of Sport & Social Issues* 31(3): 283 –307.

Dokumenty

Bosman v. Union Royale Belge Sociétés de Football Association, (Case C-415/93 [1995] ECR I-4921).

David Meca-Medina and Igor Majcen v. Commission of the European Communities (Case C-519/04 P, [2006] ECR I-6991).